

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії**

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДІАЛЕКТУ АМАМІ

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»

студентки 4 курсу бакалаврату,

освітньої програми

**«Японська мова і література та переклад,
англійська мова»,**

спеціальність – 035.069 «Східні мови та
літератури (переклад включно),

перша - японська

Олена Олександрівна ФЕТИСЕНКО

Науковий керівник:

к. філол. н., асистент Юлія ФЕДОТОВА

«Допущено до захисту»

Протокол засідання

кафедри мов і літератур

Далекого Сходу та Південно-Східної Азії

протокол №16 від «28» травня 2025 року

завідувач кафедри ____

д.філол.н, доц. Наталя ІСАЄВА

КИЇВ
2025

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	1
ABSTRACT.....	1
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МОВА ТА ДІАЛЕКТ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ.....	5
1.1. Визначення понять	5
1.2. Лінгвістичні критерії розмежування	7
1.3. Соціолінгвістичні критерії розмежування	8
1.4. Взаємодія критеріїв та висновки	9
РОЗДІЛ 2. МОВНА СИТУАЦІЯ В ЯПОНІЇ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ДІАЛЕКТНА РІЗНОМАНІТНІСТЬ.....	10
2.1. Формування японської мови та діалектів.....	10
2.2. Політика стандартизації та міф про монолінгвальність	11
2.3. Класифікація японських діалектів	12
2.4. Вплив історичних подій на діалектну лексику	14
РОЗДІЛ 3. РЮКЮСЬКІ МОВИ: СТАТУС, ОСОБЛИВОСТІ ТА МІСЦЕ В ЯПОНСЬКІЙ МОВНІЙ СІМ'І	15
3.1. Географічне поширення та класифікація	15
3.2. Мова чи діалект? Соціолінгвістичний статус	16
3.3. Історичний розвиток та вплив зовнішніх подій.....	18
РОЗДІЛ 4. ДІАЛЕКТ АМАМІ: ОСОБЛИВОСТІ, РОЗВИТОК ТА СТАТУС.....	19
4.1. Географічне поширення та внутрішня диференціація	19
4.2. Порівняння діалекту Амамі зі стандартною японською	21
4.3. Практичний аналіз діалекту Амамі на матеріалі пісенного фольклору шіма-ута	24
4.4. Відображення соціокультурних реалій Амамі в текстах шіма-ута.....	31
4.5. Сучасний стан діалекту Амамі	32
4.6. Використання діалектної лексики в сучасній японській мові.....	33
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37
ДОДАТКИ.....	41
Текст пісні Ікюннґа Кана.....	41
Текст пісні Асабана Буші (□□□ / Asabana Bushi).....	43
Текст пісні Курудандо(□□□□ /Kurudando).....	45

АНОТАЦІЯ

Бакалаврська робота присвячена комплексному аналізу лексико-граматичних особливостей діалектів Амамі на основі текстів традиційних пісень шіма-ута островів архіпелагу Амамі.

У роботі розглянуто теоретичні засади диференціації мови та діалекту, проаналізовано лінгвістичні (взаємна зрозумілість, структурна віддаленість) та соціолінгвістичні (функціональна повноцінність, політичний фактор, самоідентифікація носіїв) критерії. Досліджено історичний розвиток японської мови та політику стандартизації, що призвело до стигматизації місцевих говорів.

Центральне місце в дослідженні займає аналіз діалекту Амамі. На основі трьох пісень традиційних на території Амамі-Ошіма проаналізовано його класифікацію, фонетичні, граматичні та лексичні особливості, що суттєво відрізняють діалект від стандартної японської. Також було розглянуто низку критеріїв структурної віддаленості та низької взаємної зрозумілості з японською, тим самим демонструючи автентичне функціонування діалектної лексики та граматики.

Робота висвітлює сучасний загрозливий стан рюкюських мов, класифікованих ЮНЕСКО як таких, що перебувають під загрозою зникнення, та аналізує зусилля з їх збереження. Зроблено висновок, що статус мовних варіантів є динамічним соціополітичним конструктом, де екстралінгвальні фактори часто відіграють вирішальну роль.

Ключові слова: мова, діалект, соціолінгвістика, мовна політика, Японія, рюкюські мови, діалекти Амамі, шіма-ута.

ABSTRACT

The bachelor's thesis is devoted to a comprehensive analysis of lexical and grammatical features of Amami dialects based on the texts of traditional songs of the Amami islands of the Amami archipelago, shima-uta.

The thesis examines the theoretical foundations for differentiating language and dialect, analyzing linguistic (mutual intelligibility, structural distance) and sociolinguistic (functional adequacy, political factors, speaker self-identification) criteria. It investigates the historical development of the Japanese language and the policy of standardization, which led to the stigmatization of local vernaculars.

The study focuses on the analysis of the Amami dialect. On the basis of three songs from the Amami Oshima area, its classification, phonetic, grammatical and lexical features that significantly distinguish the dialect from standard Japanese are being analyzed. A number of criteria of structural remoteness and low mutual intelligibility with Japanese were also considered, thereby demonstrating the authentic functioning of dialect vocabulary and grammar.

The paper highlights the current threatened state of the Ryukyu languages, classified by UNESCO as endangered, and analyses efforts to preserve them. It is concluded that the status of language variants is a dynamic sociopolitical construct, where extralinguistic factors often play a decisive role.

Keywords: language, dialect, sociolinguistics, language policy, Japan, Ryukyuan languages, Amami dialects, shima-uta, endangered languages, linguistic identity.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розмежування понять «мова» та «діалект» становить одну з фундаментальних і найскладніших проблем сучасної лінгвістики. Особливо гостро це питання постає у полі дослідження мов Японії. Попри поширений міф про монолінгвальність країни, Японія історично характеризується значною діалектною роздробленістю, що зумовлено як географічними, так і історичними чинниками. Особливо гостро питання «мова чи діалект» стосується рюкюських мов, поширених на південь від основних островів. У 2009 році ЮНЕСКО визнала шість рюкюських діалектів, включно з діалектом Амамі, такими, що перебувають під загрозою зникнення [Vairon 2009]. Їх традиційна класифікація в Японії як діалектів, незважаючи на значні лінгвістичні відмінності, викликає наукові дискусії та підкреслює вплив соціо-політичних факторів на мовний статус [Wardhaugh 2015 ст. 28- 31]. Діалекти островів Амамі, що мають унікальну історію впливів з боку Рюкюського королівства та японського князівства Сацума, є ключовим прикладом для вивчення мовної варіативності та процесів формування ідентичності. Таким чином, аналіз їхнього статусу є актуальним для розуміння складної мовної динаміки в Японії та ширше - для теорії розмежування мови та діалекту.

Мета дослідження - здійснити комплексний аналіз лексичних та граматичних особливостей діалекту Амамі, дослідити критерії структурної віддаленості для визначення їхнього лінгвістичного та соціолінгвістичного статусу.

Об'єкт дослідження - лексико-граматичні особливості діалекту Амамі.

Предмет дослідження - лінгвістичні та соціолінгвістичні аспекти статусу рюкюських мов та діалекту Амамі в контексті проблеми розмежування мови

та діалекту.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних методів. Описовий метод застосовано для характеристики фонетичних, граматичних та лексичних особливостей діалектів Амамі. Порівняльно-історичний метод дозволяє простежити дивергенцію рюкюських мов та японської. Соціолінгвістичний аналіз використано для вивчення впливу позамовних чинників (політики, ідеології, престижу) на статус мовних ідіомів. Метод компонентного аналізу застосовано при дослідженні лексичних відмінностей.

РОЗДІЛ 1. МОВА ТА ДІАЛЕКТ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

1.1. Визначення понять

Розмежування понять «мова» та «діалект» становить одну з фундаментальних і найскладніших проблем сучасної лінгвістики та соціолінгвістики. Особливо гостро це питання постає у полі вивчення мов Японії. Діалекти є предметом вивчення аксіопрагматики та об'єктом дослідження багатьох науковців [Тищенко 2007, с. 65-66]. Незважаючи на численні спроби встановити чіткі критерії, однозначної відповіді на питання, де закінчується діалект і починається мова, часто не існує [Бевзенко 1980 с. 3]. Ця проблема є багатогранною, охоплюючи не лише суто лінгвістичні аспекти, але й соціокультурні, політичні та історичні чинники. У популярному сприйнятті термін «діалект» нерідко несе негативні конотації, позначаючи щось «менше», «неправильне» або «менш престижне» порівняно зі «справжньою» мовою [Chambers 1998 с.5-8]. Таке уявлення кардинально відрізняється від наукового підходу, де діалект розглядається як нейтральний термін для позначення будь-якого регіонального чи соціального різновиду мови, що має власну структуру та систему [Жилко 1955 с.4-7]. Соціолінгвістика ж зазначає, що кожен різновид є діалектом, включно зі стандартизованим варіантом мови, і причина, чому ми розглядаємо деякі різновиди як діалекти однієї мови, ґрунтується радше на соціополітичних, ніж на лінгвістичних критеріях [Wardhaugh 2015 ст. 26-28].

Звертаючись до аксіопрагматики, ми можемо поділити одиниці її структури на такі категорії:

- Цілоетнічна мова - вміщує в собі власні варіанти: масові (діалекти), громадіві (говірки), групіві (вернакули) та особисті, індивідуальні (ідіолекти). З перетворенням на державну мову певна етномова набуває

через адміністративні функції щораз більшого поширення не лише як письмова, але й як усна, зводячи інші мови чи діалекти до другорядних ролей або приводячи до їх вимирання.

- Діалект (субмова) - це різновид певної етномови, уживаний більш або менш значними частинами етносу, пов'язаними територіальною, соціальною або фаховою спільністю.
- Говірки. На відміну від діалекту, говірки являють собою територіальні громадіві різновиди етномови, поширені на обмеженому просторі.
- Вернакула - це груповий варіант етномови, властивий конкретній сім'ї, шкільному класу тощо [Тищенко 2007 с.66-68].

Питання про критерії виокремлення «мови» від «діалекту» є одним із найактуальніших питань у лінгвістиці, оскільки визнання мовного різновиду мовою, а не діалектом, надає значні соціальні та законодавчі переваги.

Право використовувати свій різновид у суспільному житті (наприклад, в освітньому, юридичному, адміністративному чи медійному контекстах) залежить від статусу цього різновиду як офіційної, регіональної мови або мови меншини. Носії різновидів, які класифікуються як «діалекти», зачасти мають обмеження цих прав. З іншого боку, існують також райони, в яких мови, що явно відрізняються, характеризуються як діалекти однієї мови заради бажання зберегти єдність території [Gooskens 2017 с. 206-208].

У лінгвістиці діалект визначається як різновид певної національної мови, що характеризується відносною структурною близькістю та використовується людьми, об'єднаними територією (територіальний діалект) або соціальною групою (соціолект) [Бевзенко 1980 ст. 5-12]. Мова є ширшим поняттям, що позначає систему комунікації з власними правилами граматики, синтаксису, фонології та лексики [Crystal 2008 с.265]. Літературна мова - це опрацьована, кодифікована форма національної мови,

що протиставляється діалектам у соціолінгвістичному контексті [Wardhaugh 2015 ст. 26-28].

1.2. Лінгвістичні критерії розмежування

Спроби розмежувати мову та діалект на основі суто лінгвістичних критеріїв стикаються зі значними труднощами.

Один з найважливіших критеріїв розмежування мови та діалекту є взаємна зрозумілість. Вважалося, що взаємна зрозумілість між двома мовами є симетричною, та що структурна різниця між двома мовами є відповідною. За умови симетричних відмінностей між двома спорідненими мовами А і Б, мова А має бути настільки ж зрозумілою для носіїв мови Б, як і навпаки [Fromkin 2014 с. 326-329]. Однак цей критерій має певні нечіткості та обмеження.

Основним з них є асиметрія. Носії діалекту А можуть розуміти носіїв діалекту Б краще, ніж навпаки. Якщо слухач А розуміє співрозмовника Б на 90 відсотків, а слухач Б розуміє лише 50 відсотків висловлювань співрозмовника А, що в середньому становить 70 відсотків, комунікація може припинитися, і одностороннє спілкування буде найкращим можливим результатом. Також нечіткість порогу є перешкодою, оскільки не існує загальноприйнятого відсотка взаєморозуміння, що чітко б розмежував мову та діалект. [Trudgill 2000 с.4-9].

Іншим підходом є вимірювання структурної близькості на основі аналізу об'єктивних відмінностей між мовними варіаціями на різних лінгвістичних рівнях: морфології, синтаксисі та лексиці. Чим більша структурна відстань, тим більша ймовірність того, що їх буде класифіковано як різні мови. Однак цей підхід немає чітких правил вимірювання відстані або ж категоризації відмінностей, на основі яких можна було б робити висновки. Наразі найчіткіші результати можна отримати лише з

порівняльного аналізу за допомогою лексикостатистики, підрахувавши відсоток поширених однокореневих слів у базовому словнику [Fromkin 2014 с. 282-284].

1.3. Соціолінгвістичні критерії розмежування

Отже, критерій взаємної зрозумілості та інші лінгвістичні критерії мають менше значення у використанні термінів «мова» і «діалект», ніж політичні та культурні чинники, серед яких двома найважливішими є автономія (незалежність) і гетерономія (залежність) [Trudgill 2000 с.4-5]. Соціолінгвістичні фактори часто вважаються найважливішими для вирішення проблеми «мова чи діалект» [Wardhaugh 2015 ст. 28-32]. Серед них виокремлюють такі критерії:

- Функціональна повноцінність: Мовний різновид може розглядатися як окрема мова, якщо він виконує широкий спектр комунікативних функцій у суспільстві. Це включає наявність власного письмового стандарту та використання в різних сферах - освіті, науці, літературі, ЗМІ, офіційному діловодстві
- Політичний фактор: Статус мовного різновиду часто визначається політичними обставинами [Wardhaugh 2015 ст. 38-32]. Відомий вислів лінгвіста Макса Вайнрайха «Мова - це діалект, у якого є армія та флот» влучно ілюструє цей принцип. Політичне прагнення нації чи групи до самостійності може призвести до того, що близькоспоріднені мовні варіації, які раніше вважалися діалектами однієї мови, проголошуються окремими мовами. І навпаки, політична єдність або дружні стосунки між державами можуть сприяти збереженню уявлення про єдину мову, незважаючи на значні відмінності між її варіантами. Яскравим прикладом є ситуація з мовою Тайваню. Через вплив політичної ідеології, попри значну кількість мовців та поширення, тайванська мова довгий час пригнічувалася школах та суспільному житті в рамках

політичної кампанії за мовну уніфікацію. Однак в останні роки, коли тайванська ідентичність стала сильнішою, а політичні зусилля, спрямовані на відокремлення Тайваню від материкового Китаю, посилюються, ставлення до цього мовного різновиду змінилося [Huang 2009 с. 142-144]. Це ще раз доводить, що визнання діалекту мовою може залежати від політичних рішень та юридичної кваліфікації більше, ніж від лінгвістичних чинників.

- Самоідентифікація носіїв: Думка самої мовної спільноти про те, чи є їхній мовний варіант окремою мовою чи діалектом, вважається важливим критерієм [Salzmann 2012 с.111-113]. Так, наприклад, хоч діалект Тохоку не є взаємно зрозумілим для інших, в межах Тохоку не існує широкого суспільного руху, який би класифікував ці діалекти як окремі мови. Більшість носіїв Тохоку все ще вважають свою мову «японською», однак розглядають її лише як регіональний діалект, а не як окрему мовою. Однак думки всередині спільноти можуть різнитися, змінюватися під впливом зовнішніх факторів [大橋純 1999 с.409-411].

1.4. Взаємодія критеріїв та висновки

Аналіз наведених критеріїв показує, що розмежування мови та діалекту є надзвичайно складним завданням. Лінгвістичні та соціолінгвістичні фактори тісно переплітаються, і часто саме останні відіграють вирішальну роль [Chambers 1998 с.4-11]. Не існує єдиного універсального критерію, який би дозволив об'єктивно та однозначно класифікувати будь-який мовний варіант як мову чи діалект.

Відсутність чітких лінгвістичних маркерів та значний вплив соціополітичних чинників вказують на те, що статус мовного варіанту може змінюватися з часом, як це демонструє приклад мов Рюкю [Trudgill 2000 с.4-6]. Це підштовхує до висновку, що поняття «мова» та «діалект» є

динамічними соціокультурними та політичними конструктами, статус яких визначається та переглядається залежно від історичного контексту [Chambers 1998 с. 4-11].

Крім того, спостерігається значний розрив між науковим та суспільним сприйняттям терміна «діалект». У лінгвістиці це нейтральний термін [Бевзенко 1980 ст. 18-22], проте в суспільній свідомості він часто сприймається як щось меншовартісне [Salzmann 2017 с 3]. Цей розрив має реальні соціальні наслідки, призводячи до стигматизації носіїв та занепаду мовних варіантів, що яскраво проявилось в історії рюкюських мов [Heinrich 2004 с.156-158].

РОЗДІЛ 2. МОВНА СИТУАЦІЯ В ЯПОНІЇ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ДІАЛЕКТНА РІЗНОМАНІТНІСТЬ

2.1. Формування японської мови та діалектів

Історія виникнення японської мови досі є темою для активного дослідження, оскільки кількість матеріалів не є достатньою для остаточного результату. Існує кілька теорій походження мови, основними з котрих є австронезійська та алтайська гіпотези [Elmer 2019 с.215-218].

Найдавніші письмові пам'ятки давньояпонської мови датуються VIII століттям і представлені в таких творах, як «Коджікі» та «Манйошю». Ця мова мала багатшу систему голосних (ймовірно, вісім) порівняно з сучасною [Miyake 2003 с.18-21]. Наразі ми можемо побачимо архаїчні форми, котрі пішли від старої японської, у багатьох діалектних угрупованнях Японії.

Протягом століть мова пройшла етапи середньояпонської, пізньої середньояпонської та ранньої новояпонської, еволюціонуючи до сучасної форми. [Frellesvig 2010 с. 11-15]. Паралельно відбувався процес діалектної

диференціації, посилений географічною ізоляцією регіонів через гірський ландшафт та політичною роздробленістю на феодалні володіння до періоду реставрації Мейджі [Gottlieb 2011 с.2-4]. Це призвело до значної діалектної варіативності, що іноді ускладнювало спілкування між жителями віддалених регіонів .

2.2. Політика стандартизації та міф про монолінгвальність

Після реставрації Мейджі в 1868 році уряд розпочав процес створення єдиної національної мови (国語, *kokugo*) з метою модернізації та централізації країни. У цей час відбулася асиміляція культурно, мовно та етнічно різних людей, а корінні японські меншини стали об'єктом політики, спрямованої на ліквідацію існуючих культурних та мовних розбіжностей [Heinrich 2004 с.153-154]. Діалект Токіо було обрано за основу стандартної японської мови (標準語, *hyōjungo*), яка активно впроваджувалася через освіту, армію та ЗМІ [Gottlieb 2011 с. 123-126].

Місцеві діалекти (方言, *hōgen*) розглядалися як перешкода для національної єдності. Була розгорнута кампанія з їх стигматизації; використання діалектів у школах каралося, наприклад, за допомогою «діалектних карток» (方言札, *hōgen fuda*), які вішали на шию учням [Heinrich 2004 с.159]. Ця політика сприяла формуванню міфу про мовну та культурну однорідність Японії та витісненню діалектів з публічної сфери. Сьогодні стандартна мова частіше називається «спільною мовою» (共通語, *kyōtsūgo*), що є більш нейтральним терміном [田畑千秋 2002 с.126- 1].

2.3. Класифікація японських діалектів

Хоча прийнято вважати, що японська сім'я має дві основні гілки , японську

та рюкюанську, деякі вчені ставлять під сумнів саму ідею про те, що рюкюанські мови утворюють повноцінну підгрупу. В ідеалі, в деревоподібній моделі диверсифікації діалектів кожна нова гілка діалектного дерева має ґрунтуватися на інновації, яка є унікальною і обмежується лише цією гілкою, розділяючи діалекти без залишку на дві групи, що не перетинаються [Pellard 2015 с.15-17]. Ці групи, у свою чергу, поділяються на підгрупи на основі подібних інновацій. На практиці чіткий поділ часто важко провести, оскільки мовні різновиди не збігаються, а інновації повільно поширюються через вже існуючі діалектні кордони, створюючи схожість між діалектами, які за іншими критеріями належать до різних гілок [Абе 2025 с.20-24]. Однак у ситуації з діалектами Рюкю, мови втратили контакт після відокремлення, коли носії проторюкюанської мови мігрували з Кюсю, через географічне положення поділ є більш чітким. Це може бути однією з причин, чому нещодавні моделі поділу, запропоновані для японської мови, вважаються досить викривленими, оскільки рюкюанська гілка розділилася на багато різних мов, тоді як японська гілка зазвичай є просто «японською» з усіма її варіантами, перерахованими як діалекти. Крім того, це могло призвести до того, що розколи всередині рюкюанської мови, а також між рюкюанськими та материковими різновидами виглядають глибшими і давнішими, ніж вони є насправді [Pellard 2015 с 21-22].

Проте систематичне порівняння рюкюанської та японської мов показує, що всі різновиди рюкюанської мови поділяють набір інновацій, відсутніх у японській мові [加藤和夫 1988 с.19-20]. Оскільки лексика легко запозичується між діалектами при регулярному спілкуванні, спільні лексичні елементи не завжди є найкращим показником діалектного поділу. Відмінності в морфології та фонології, а також в інших шарах лінгвістичної структури, швидше за все, вказують на історично глибші розколи. У

морфології та фонології можливість незалежного паралельного розвитку є більшою, тож легко повторювані інновації слід розглядати з обережністю.

Тоджьо Місао запропонував свою теорію поділу діалектів як одну з галузей діалектології у праці «Поділ японських діалектів» (国語の方言区画, Kokugo no Hōgen Kukaku) у 1927 році. Він розглядав не лише сучасний розподіл діалектів, але й запровадив діахронічну інтерпретацію, цінуючи історичну перспективу. Крім того, він також брав до уваги знання діалектів самими мешканцями. Він зазначав, що японська мова спочатку поділяється на дві частини: материкові діалекти та діалекти Рюкю. Обидві ці частини поділяються на три: перша - на східні діалекти, західні діалекти та діалекти Кюсю, а друга - на діалект Амамі, діалект Окінави та діалект Сакішіми. Також він зазначав, що діалект Хатіджьо-джіма, який зберігає залишки східного діалекту періоду Нара, був виділений в окремий підклас східного діалекту [Abe 2025 с.20-24]. З наведеного вище можна класифікувати таку структуру:

Материкові діалекти поділяються на:

1. Східнояпонські діалекти (東日本方言, Higashi-Nihon hōgen) також вміщують у собі діалекти Хачіджьо як окрему підгрупу за класифікацією Тоджьо Місао.
2. Західнояпонські діалекти (西日本方言, Nishi-Nihon hōgen) охоплюють регіони Хокуріку, Кінкі (Кансай), Чюгоку та Шікоку.
3. Діалекти Кюсю (九州方言, Kyūshū hōgen) поширені на острові Кюсю.

У свою чергу діалекти Рюкю поділяються на такі підгрупи:

1. Діалект Амамі (奄美方言, Amami hōgen)

2. Окінавський діалект (沖繩方言, Okinawa hōgen) поширені на Окінаві, а також на сусідніх островах, таких як Керама, Кумеджіма, Тонакі та Агуні.
3. Діалект Сакішіма (先島方言, Sakishima hōgen) поширений на островах Сакішіма

2.4. Вплив історичних подій на діалектну лексику

Лексичний склад діалектів зазнав впливу різноманітних чинників. Так само як і загальноновживана мова, діалектичні варіації мають значну частину запозичень з китайської мови у формі канго, а також з корейі, тим самим збагачуючи лексику діалектів [Frellesvig 2010 с. 23-25]. Внутрішні міграції та політичний розподіл значно вплинули на збереження архаїчних форм та локальних інновацій. У свою чергу політика стандартизації навпаки сприяла витісненню місцевої діалектної лексики. У другій половині дев'ятнадцятого століття, з відкриттям Японії та встановленням комерційних і дипломатичних контактів з європейськими країнами і США, серед освітян, реформаторів і модернізаторів зросло розуміння того, що тодішній спосіб написання японської мови перешкоджав грамотності, освіті та, загалом, модернізації. З середини 1880-х років було розвинено кампанію, що виступала за реформу писемної мови, яка стала відома під назвою генбун ічі. З того часу кількість творів, написаних розмовною простою мовою зросла, а також газетні редакції поступово перейшли на письмову форму, засновану на народній мові. І поняття кокуго, і практичні цілі вернакуляризації писемності (поширення грамотності та освіти) вказували на створення стандартної мови, тобто надання переваги одному різновиду над іншими для використання в суспільному житті, в тому числі в освіті [Gottlieb 2011 с. 126-128]. Також у цей період до японської мови проникали запозичення з європейських мов (*gairaigo*), переважно з

англійської [Frellesvig 2010 с. 403-45].

Таким чином, сучасний японський мовний ландшафт є результатом складних процесів дивергенції та конвергенції. Попри міф про монолінгвальність, Японія залишається країною зі значною діалектною різноманітністю, яка перебуває під загрозою.

РОЗДІЛ 3. РЮКЮСЬКІ МОВИ: СТАТУС, ОСОБЛИВОСТІ ТА МІСЦЕ В ЯПОНСЬКІЙ МОВНІЙ СІМ'Ї

3.1. Географічне поширення та класифікація

Рюкюські мови поширені на островах Рюкю (琉球諸島, *Ryūkyū shotō*), що простягаються від Кюшю до Тайваню. Адміністративно вони поділені між префектурами Кагошіма та Окінава. Рюкюські мови разом з японською утворюють японо-рюкюську мовну сім'ю. Вважається, що праяпонська мова розділилася на праяпонську та прарюкюську між III та VI століттями н. е., що пояснює значні відмінності між ними. На думку дослідників, рюкюська є сестринською, а не дочірньою гілкою японської, що робить її дані надзвичайно важливими для реконструкції праяпонської мови [Pellard 2015 с 13-15]. Завдяки своїй архаїчній природі діалекти Рюкю роблять значний внесок в історичне вивчення японської мови через порівняльні дослідження з материковими діалектами, а різноманітні лексико-граматичні зміни у цих мовних варіаціях роблять їх цікавим об'єктом дослідження із загальної лінгвістичної точки зору. Крім того, це сфера, яка пропонує багато викликів також у сфері соціальної діалектології.

Японську мову можна розділити на дві основні групи: материкові діалекти, що налічують близько 100 мільйонів жителів, і діалекти Рюкю, що налічують лише близько одного мільйона жителів. Значна кількість дослідників, включно з Тоджьо Місао, погоджується з такою класифікацією.

[岡村 隆博 2007, ст. 3-4]

Всередині рюкюської групи існує значна варіативність, а взаємна зрозумілість між різними мовами часто відсутня, тож виділяють декілька підгруп діалектів рюкюської мови.[Shimoji 2010 с 2-4].Власне виділяють дві основні групи:

Північнорюкюська група:

- Амамі
- Кунігамі
- Окінавська

Південнорюкюська група:

- Міяко
- Яеяма
- Йонагуні

Оскільки найбільший мовний розрив існує між Окінавою та Міяко, що відокремлені один від одного найбільше, сьогодні поділ здійснюється між північною групою Амамі-Окінава та південною групою Сакішіма. Позиція діалекту Йонагуні по відношенню до інших груп не зовсім зрозуміла, оскільки фонологічно він відрізняється від двох інших груп, але лексично він ближчий до діалекту Яеяма [Anderson 2019 p.371-372].

3.2. Мова чи діалект? Соціолінгвістичний статус

Питання про статус рюкюських мовних варіації є предметом тривалих дискусій. Низька взаємозрозумілість з загальноживаною мовою та велика кількість мовних одиниць, що мають значну подібність серед говірок островів Рюкю мала б підкріплювати статус мови, однак соціо-політичні фактори вплинули на тривале сприйняття даного ідіому як діалекту [Heinrich 2015 с.118].

Один з основних критеріїв, що грає роль у визначенні статусу мовного різновиду є рівень взаємозрозумілості. Взаєморозуміння між стандартною японською та рюкюськими мовами, а також між самими рюкюськими ідіомами, є дуже низьким або відсутнім. Жителі одного з островів зазвичай мають труднощі у розумінні тих, хто використовує мову інших островів. Так само населення головних 4 островів важко сприймає мову жителів Рюкю. Значна структурна віддаленість також вказує, що рюкюський ідіом заслуговує на статус мови, оскільки містить значну кількість лексичних відмінностей. Історична складова також відіграла значну роль, оскільки самостійність королівства Рюкю сприяло концентрації мовних іновацій притаманних даному регіону без значного обміну ними з сусідніми територіями [Anderson 2019 p.371-372]. На основі цих критеріїв міжнародна організація ЮНЕСКО класифікують шість основних рюкюських ідіомів як окремі мови, що перебувають під загрозою зникнення [Bairon 2009]].

Однак, у багатьох випадках соціо-політичні критерії визначають статус ідіому. Після анексії в 1879 році рюкюські ідіоми були офіційно класифіковані як діалекти в рамках політики національної уніфікації [Heinrich 2012 с.104-105]. Інтенсивна політика стигматизації призвела до того, що багато носіїв самі почали називати свою мову «діалектом» або «акцентом», відчуваючи сором за її використання [Anderson 2019 p.372-376]. Таке сприйняття підсилювала відсутність власної системи письма. Жодна із систем письма для рюкюських мов не набула офіційного статусу та широкого вжитку [Shimoji 2010 с. 10].

З лінгвістичної точки зору, рюкюські ідіоми слід класифікувати як окремі мови. Однак у соціо-політичному контексті Японії вони переважно розглядалися як діалекти. Цей розрив є ключовим для розуміння мовної ситуації.

3.3. Історичний розвиток та вплив зовнішніх подій

Формування Рюкюського королівства (XV-XIX ст.) сприяло розвитку діалекту, оскільки політична самостійність сприяла «концентрації» мовних інновацій на території островів Рюкю, підвищуючи цим рівень взаємної незрозумілості з іншими ідіомами. У період XIV ст. територія Рюкю була під сильним впливом Китаю, тим самим запозичуючи лексичні елементи до своєї мови. У свою чергу вторгнення Сацума, що відбулось у 1609 посилювало японський вплив, особливо на островах Амамі, що пізніше опинилися під безпосереднім контролем князівства [Turnbull 2009 с.6-9]. У цей період мова Рюкю все ще мала значний вплив, однак у сфері оподаткування та внутрішнього управління все більше почали використовувати материкову японську мову. У 1879 році, анексія Японією островів Рюкю призвела до початку інтенсивної японізації та політики придушення місцевих мов, що призвело до їхнього стрімкого занепаду [Heinrich 2012 с.106-108]. Особливо суворою політикою було впроваджено у сфері освіти, забороняючи використання місцевої мови для вкорінення загальноживаної мови Японії. «Чергування на прибиранні як покарання», «Діалектна табличка» (покарання за використання діалекту, коли на шию вішали табличку з написом «Я використовував діалект»), «Огляд селища, проведений черговими», «Покарання стояти з відром позаду класу», «Покарання бігати навколо шкільного двору» - це лише частина методів, які використовували, щоб зупинити молодь від використання мови Рюкю. Американська окупація (1945-1972) також завдала величезних змін, але дещо послабила прямий тиск японської стандартизації. Ці історичні події призвели до укріплення стандартної японської мови, особливо серед молоді [Anderson 2019 р.374-378]. У результаті мови Рюкю наразі визнано як такі, що перебувають під загрозою зникнення.

РОЗДІЛ 4. ДІАЛЕКТ АМАМІ: ОСОБЛИВОСТІ, РОЗВИТОК ТА

СТАТУС

4.1. Географічне поширення та внутрішня диференціація

Діалект Амамі (奄美方言, Amami hōgen) поширений на островах Амамі, що адміністративно входять до префектури Кагошіма [加治工真市 2016 ст. 108]. Згідно класифікації Окамура Такахіро, діалект Амамі можна поділити на дві підгрупи: Північну та Південну. [岡村隆博 2007 ст. 10]

До складу північного діалекту амамі входять такі говірки:

- 奄美大島方言 — Діалект острова Амамі-Ошіма
- 徳之島方言 — Діалект острова Токуношіма
- 喜界島北部方言 — Північний діалект острова Кікаї

До складу південної групи діалекту Амамі відносять такі діалектні утворення:

- 喜界島南部方言 — Південний діалект острова Кікаї
- 沖永良部島方言 — Діалект острова Окіноерабу
- 与論島方言 — Діалект острова Йорон

Хоча всі діалекти, якими говорять в на території островів Амамі об'єднують до однієї групи, на території цих островів не існує єдиної уніфікованої мовної варіації діалекту Амамі, яку можна було б вважати представником усієї групи. [岡村隆博 2007 с .5-7]

У групі амамі-окінавських діалектів, діалекти великих островів, як правило, відрізняються, однак мовні варіації Амамі-Ошіми і Токуношіми є відносно подібними. Зокрема, діалект Окіноерабу має багато спільного з

окінавським.

Діалект Кікаї можна вважати частиною діалектів Амамі-Ошіма і Токуношіма, але південна частина, яка не має середньоязикових голосних, більше схожа на діалект Окіноерабу. З точки зору фонологічної системи, острів має велике розмаїття мов.

За кількістю голосних діалект Амамі можна розділити на три області: території з вузькими середньоязиковими голосними, з ширшими середньоязиковими голосними і з широкими середньоязиковими голосними [Shimoji 2010 с .7-9].

На розвиток діалектів Амамі вплинули такі фактори, як географічна ізоляція та ранні зв'язки з іншими територіями. Острівне положення цього регіону сприяло збереженню архаїчних форм та сповільненню поширення локальних мовних варіацій на території інших регіонів. Також низка історичних подій та контактів вплинула на формування певної мовної однорідності даного діалекту, однак першочергово архіпелаг Амамі мав тісні зв'язки з Кюсю, та згодом у 1571, ці території відійшли до Рюкюського королівства. [安部清哉 2014 с. 40-44.]. У період 1609-1879 острови Амамі було підпорядкована під контроль князівства Сацума, що також підсилило вплив діалекту Кагошіма. Наступним кроком, що вплинуло на формування мови стало повернення островів Амамі Японії у 1953 році, що прискорило повернення адміністративного контролю Японії на даних територіях [Turnbull 2009 с. 6-10].

Прямих свідчень значного впливу мов інших країн, окрім історичного впливу китайської мови, спільного для всієї японо-рюкюської сім'ї, на діалекти Амамі немає. Існували теорії впливу Кореї, однак вони не мають достатньої кількості матеріальних доказів для того щоб бути підтвердженими. Основними векторами контактів були північний

(материкова Японія) та південний (Окінава).

4.2. Порівняння діалекту Амамі зі стандартною японською

Діалекти Амамі демонструють значні відмінності від стандартної японської на всіх мовних рівнях, що ускладнює їхню зрозумілість для мовців стандартної сучасної японської мови.

На рівні фонетики однією з найбільш помітних особливостей є система голосних. Діалекти Амамі мають складнішу систему, що містить більшу кількість звуків. Наприклад, у північному діалекті Амамі-Ошіма розрізняють 7 голосних: /a, i, i̇, u, e, ə, o/ [狩俣繁久 2016 с.124]. Звук *i̇* найчастіше утворюється в скороченнях та в *τ* формах дієслів. Також гортанна змичка /ʔ/ часто зустрічається на початку слів перед голосним, на відміну від загальноживаної японської мови [狩俣繁久 2016 с.125]. Досить часто можна побачити палаталізацію приголосних /k, g/ перед /i, e/ до /tʃ/. Наприклад слово «печінка», що у стандартній японській звучить як *kimo*, змінюється на *tʃimi* у діалекті Амамі [重野 裕美 2017 ст. 156-157] Відкриті односкладові слова зазвичай мають довгий голосний, але невеликий клас винятків має короткий варіант голосного звуку.

Діалект Амамі також містить значну кількість лексичних відмінностей від загальноживаної форми японської мови. Зачасту, під час творення та зміни форм іменників використовується афіксація на основі суфіксів, а також складання та редуплікація. Як приклад складання можна навести сполучення *kjora* (іменниковий корінь від

«красивий») + mun (річ) → kjoгамun (красуня, красень). У внутрішню структуру іменників часто можна помітити такі способи творення як додавання пестливого суфіксу у формі -kkwa, наприклад, maga-kkwa «онук», maja-kkwa 'кіт'. Зазвичай приблизна множина утворюється за допомогою -nkja або -nta, де /n/ опускається при приєднанні до основи, що закінчується на приголосний, наприклад, wan-kja «ми», an ŕsju-nta «ті люди», at-ta «вони». [Shimoji 2010 с.24-25] Щодо дієслів, їхні форми підпадають під певну низку змін. Наприклад, форма теперішньо-майбутнього часу утворюється за допомогою суфікса -ri або -n у порівнянні з варіантом загальноживаної японської -u/-ru, як наприклад, у виразі ikyun та звичайне wakaranai перетворюється на wakaran у заперечній формі. Минулий час звучить як -tan на відміну від звичного -ta. Наприклад, matta зміниться на matchan. [重野 裕美 2015 с.34-36]

Прикметники також мають відмінні форми, наприклад, закінчення на -sa на відміну від стандартного -i [40]. Частиці теж піддаються зміні. Замість частки ga часто можна зустріти ni, наприклад, hananusaku замість звичного hanagasaku. У свою чергу частка ha інколи перетворюється на ua.

Лексика Амамі містить значну кількість слів, незрозумілих для носіїв загальноживаної мови материкової частини японії.

Таблиця 4.2. Приклади лексичних відмінностей.

Діалектні варіанти (транскрипція)	Варіант стандартної японської мови	Переклад українською
-----------------------------------	------------------------------------	----------------------

mjidi	mizu	вода
ʔin	inu	собака
warabi	kodomo	дитина
mjaa	neko	кіт
wan	watashi	я
ʔwaa	buta	свиня
mii-ci	mitsu	три предмети
anma	okaasan	мама
ʔwi:	ue	вгору
ʔu:bama:	obasan	тітка
ʔinagun̄gwa	onnanoko	дівчинка
ⁿ mu	satsumaimo	солodka картопля
muteun	motsu	мати, носити
ʔinagi:ɕi:za	ane	старша сестра

[岡村 隆博 2007, ст. 65]

Однак групи мовних варіацій островів Амамі поділяють велику кількість подібної лексики. Нижче можна розглянути список подібних слів діалекту Ура, що поширюється на півночі Амамі-Ошіма, та діалекту Юван, розташованого на півдні острова.

Таблиця 4.2. Приклади лексичних подібностей

Лексика діалекту Ура	Лексика діалекту Юван	Переклад українською
wan	wan	я
mii	mii	очі
gan	gan	краб
?kin	?kin	кімоно
mjaa	mjaa	кіт
in	in	пес
warabi	warabi	дитина
kjora	kjura	красивий

[狩俣繁久 2016 с.128]

4.3 Практичний аналіз діалекту Амамі на матеріалі пісенного фольклору шіма-ута

Попередньо опрацьований матеріал дає зрозуміти, що рюкюські мови мають значну віддаленість від загальноживаної японської мови. Четвертий розділ присвячений практичному аналізу лексико-граматичних особливостей діалекту Амамі, що входить в групу мов Рюкю. Було обрано тексти традиційних пісень шіма-ута (シマ唄), котрі є важливим елементом культурної спадщини, як основний матеріал для аналізу граматично-лінгвістичних особливостей даного діалекту. Саме у фольклорі найяскравіше збереглися унікальні риси діалекту островів архіпелагу Амамі.

У різних регіонах Амамі пісні співали на свята та важливі дні, наприклад, на весіллях, днях народження або похоронах, однак пісенна культура

вмирає, оскільки зменшується кількість людей, які вільно володіють мовою.

Обрані пісні:

1. Ікюннґа Кана(行きゆんにや加那 / Ikyunnnya Kana) - одна з найвідоміших ліричних пісень, що розповідає про сум розлуки з рідними та коханими людбми. Її текст насичений емоційною лексикою та складними граматичними формами.
2. Асабана Буші (朝花節 / Asabana Bushi) - пісня, яку часто співають на святкуваннях та бенкетах. Зокрема, її часто співають на початку бенкету у формі вітання. Вважається «піснею очищення», оскільки містить символи світанку. У своїй структурі зберегла значну частину діалектичних розмовних конструкцій.
3. Курудандо(黒だんど /Kurudando) - назва пісні означає «почорніле небо». Ця пісня описує людей, котрі моляться, щоб викликати дощ, водночас розповідаючи про їхні життєві переживання.

У тексті цих пісень було знайдено низку мовних одиниць, що зберегли архаїчні форми та діалектні варіації. Повний текст пісень можна знайти у додатках. Варто зазначити, що пісні довгий час не зберігали у формі записів, а передавали в усній формі, тож існує декілька варіантів поширених на територіях островів Аамі. Аналіз буде структуровано за трьома мовними рівнями: фонетичним, лексичним та граматичним, що дозволить системно продемонструвати самотність діалекту Аамі.

Пісня Ікюннґа Кана(行きゆんにや加那) містить особливо значну кількість відмінних дієслівних форм діалекту Аамі. До фонетичних відмінностей належить гортанна змичка /ʔ/, відсутня у загальноновживаній японській, однак у діалекті Аамі вона регулярно зустрічається на початку слів перед

голосним. Також у діалекті Амамі часто можна помітити додавання звуку «і» до -te форми, приклад цього можемо побачити у виразах 成長てい (виростати), 踊とてい(танцювати), なついてい(прив'язатись), 唄しうてい (заспівати), 寄合とてい(зібратись). Якщо розглянути граматичні зміни, можна побачити особливості вживання форм дієслів. Значна частина з них має закінчення -jun, як наприклад у виразі ikjun, що походить від iku (行きゆん - 行く). Подібна зміна відбувається у 鳴きゆん (なく) та 召しよらしゆんど що походить від 召し上がっている. Ще варто звернути увагу на вираз 遊びんしよる や, котрий є ймовірним змінням форми дієслова 遊びましょう. Також оскільки діалектам притаманно зберігати архаїчні форми, у пісні ми стикаємось із застарілі заперечні форми, такі як 眠ふららぬ, що відповідає сучасному 眠れない.

У тексті пісні також можна знайти низку лексичних інновацій, що притаманні виключно діалектам території островів Амамі. Наприклад, 加那 かな має значення «кохана, люба», та є специфічним звертанням рюкюських мов, а вираз 汝 є архаїчною формою слова あなた. У свою чергу 吾きや є діалектичним відповідником займенника 私. Частина きや у поданих виразах відповідає функції частки の. Також можна помітити зменшувально пестливий суфікс ぐわぬ у виразі 三味線ぬ声ぐわぬ, що можна перекласти як «дзвіночок шямісену».

У пісні Асабана Буші (朝花節) так само вжиті архаїчні займенники, такі як на 汝 на позначення *あなた* та 吾 як відповідник займенника *私*. Також можна помітити певні граматичні зміни, такі як форма умовного стану *居りば* (うりば), або ж такі формулювання, як *思いむしゃんど* що відповідає *思ってしまうだろう* у стандартній японській мові. У виразі *物言わじい* присутня заперечна форма дієслова, що відповідає *物を言わないで* «не кажіть нічого». Також присутнє додавання «い» до *て* форми у *出てい*. Якщо розглянути частину *やしゃ声* (ぐい) можна помітити діалектний варіант виразу *優しい声*, де *声* змінить своє звучання на *ぐい* замість стандартного *こえ*. Діалектам часто притаманне використання архаїчних форм, тому можна зустріти старі читання у виразах *果報* (かふ), що означатиме «щастя» у даній пісні. Те саме можна побачити у *髪* (かまち) замість звичної форми *かみ* та у *夕飯* (ゆばん), що є специфічною формою для «вечері».

Пісня Курудандо(黒だんど /Kurudando) налічує низку діалектних форм. Так само як і попередні пісні, вона містить фонетичні зміни, такі як використання *い*, однак не лише у дієслівних формах, а й в іменниках. Наприклад, *夢* (ゆめ) звучатиме як *ゆみい*, а *東* (ひがし) перетвориться на *ひぎゃや*. У виразі *寝顔* (ねがお) відбудеться зсув звуку /e/ на *ねい*が*お* . Також можна зустріти питому лексику, притаманну діалекту Амамі, як наприклад *ばっけ* (富姉), що є ввічливою формою звертання до старшої жінки. Також

присутні зміни дієслівних варіантів, наказова форма しなさい звучатиме як しんしよれ, а 拝みましょうか перетвориться на 拝みゆんち.

Аналіз текстів шіма-ута дозволяє виявити відмінності у фонетичній системі діалекту Амамі від загальноновживаної форми японської мови. Як зазначалося в теоретичній частині, північний діалект Амамі має 7 голосних: /a, i, i, u, e, ə, o/ [狩俣繁久 2016 с.124]. У текстах пісень ми знаходимо численні підтвердження цього. Центральні голосні /i/ та /ə/ є особливо показовими, центральний голосний /i/ часто відповідає /u/ в загальноновживаній японській мові, особливо після губних приголосних. У свою чергу центральний голосний /ə/ часто відповідає /e/. Лексичний та граматичний рівні діалекту Амамі демонструють ще більшу віддаленість від загальноновживаної японської, що робить мовлення практично незрозумілим для носіїв стандартної мови.

Грамматика Амамі зберегла багато архаїчних рис, втрачених у загальноновживаній японській. Наприклад, пісні Ікюннкана замість частки が вживають む у відрізок 目め覚めて.

Приклад розбору речення з пісні くるだんど:

照(てい)りぎゆらさ14日御月とう15日御月め

うりゆんまぎゆらさ島や節子め富姉(ばっけ)目眉(むいまゆ)や

暮らさんよりも 憎さる役目と 天井張り 美家な 暮らさんよりも

暮らし勝さり 愛しゃる役目と つい立てくぶ屋に 暮らし勝さり

花め美さ よーい名瀬め 立神 打ちゆる波め

長さ 美さ東や 加計呂麻 諸鈍 島ぐわめ

夢いば 見ちゃんど 夜や ゆながと 汝きやば 拝みゆんち

汝きやば 拝でい 神様ぬ 引きや合わせに

1. 照(てい)りぎゆらさ14日御月とう15日御月ぬ - вираз 照りぎゆらさ складається з 照り(сонячний) та ぎゆらさ, що ймовірно є одним з аналогів до слова «краса» у діалекті Амамі. У частині とう ми можемо спостерігати додатковий звук і, притаманний діалекту. У даному відкритку ぬ відповідає за функції присвоєння.
2. うりゆんまぎゆらさ島や節子ぬ富姉(ばっけ)目眉(むいまゆ)や. Вираз うりゆん має значення «більше, ніж». У свою чергу まぎゆらさ є поєднанням двох частин, まぎ що відповідає 大(だい) та ぎゆらさ, означаючи «велику красу». В уривку 島や節子ぬ富姉 частка や виконує функції частки は, а ぬ заміняє の, 富姉 ж позначає старшу прекрасну жінку.
3. 暮らさんよりも憎さる役目と天井張り美家な暮らさんよりも. У цій частині 暮らさん є діалектною формою виразу 暮らせない, що означає «не жити».
4. 暮らし勝さり愛しゃる役目とつい立てくぶ屋に暮らし勝さ. У цьому рядку ми можемо побачити діалектичну форму дієслова 愛しゃる, а також くぶ屋, що є зменшувально-пестливою формою 小部屋 у діалекті.
5. 花ぬ美さよーい名瀬ぬ立神打ちゆる波ぬ. У виразі 花ぬ美さ частка ぬ

відіграє роль частки присвоєння の, а 打ちゆる波ぬ містить діалектну форму що відповідає 打っている в загальноживаній формі.

6. 長さ美さ東や加計呂麻諸鈍島ぐわぬ. У цій частині частка や виконує роль частки は, а також використано зменшувально-пестливий суфікс 島ぐわぬ.
7. 夢いば見ちやんど夜やゆながと汝きやば拝みゆんち. У цій частині мти можемо помітити такі зімни як 夢いば та 汝きやば, що відображають умовну форму 夢を見れば та 君ならば, а також зміни дієслівних форм на 見ちやんど та 拝みゆんち. У цій частині також частка や виконує функції граматичної частки は.
8. 汝きやば拜でい神様ぬ引きや合わせに. Даний уривок містить 汝きやば, дієслівну форму з додаванням «い» у дієслові 拜でい та у формі присвоєння.

Враховуючи ці особливості, даний уривок можна перекласти як:

Осяяно прекрасний, як місяць 14 та 15 ночей,

Але ще прекраснішим є острів, як витончені очі та брови старшої сестри.

Що гірше за нездатність жити, ненависний обов'язок - як стелю штукатурити прекрасного будинку.

Що краще за життя, бажана роль, хоч це як втіха дрібної кімнати,

Немов цвітіння квітів, як хвилі, що б'ються о прекрасні острови.

Протяжність і краса на сході, - Какерома, Шьодон.

Як мріятиму, знаю, враз побачу уночі, якщо це ти - молитимусь тобі.

Як образ ваш, молитимусь Богам, що звели нас на цьому світі.

4.4. Відображення соціокультурних реалій Амамі в текстах *шіма-ута*

Тексти *шіма-ута* є не просто набором діалектних слів, а дзеркалом унікальної культури та історії островів Амамі. Пісня Асабана Буші (朝花節) є зображенням людських емоцій та переживань. Водночас у тексті можна знайти приховані натяки на складні відносини між місцевим населенням та зображення їхнього важкого життя.

У текстах слово *шіма* означає не лише географічний острів, а й рідне село, спільноту, «малу батьківщину». Це ключове поняття для самоідентифікації жителів Рюкю, що підкреслює їхню прив'язаність до землі та місцевої громади, на противагу загальнояпонській ідентичності.

Проведений практичний аналіз текстів *шіма-ута* дозволяє зробити висновки, що діалект Амамі має самостійну та послідовну фонетичну, лексичну та граматичну систему, що кардинально відрізняється від стандартної японської. Виявлені риси (унікальні голосні, гортанна змичка, специфічні дієслівні парадигми та частки) не є випадковими відхиленнями, а становлять цілісну структуру. Аргумент про «взаємну зрозумілість» повністю спростовується на практиці. Навіть за наявності спільних коренів, глибокі фонетичні та граматичні розбіжності роблять тексти пісень абсолютно незрозумілими для носія стандартної японської мови без спеціальної підготовки [Gooskens 2021 с. 63-65]. Також важливо пам'ятати, що пісенний фольклор є безцінним джерелом для фіксації та вивчення мови, що зникає. *Шіма-ута* зберігають архаїчні шари лексики та граматики, які вже втрачені навіть у розмовному діалекті старшого покоління. Лінгвістичні особливості діалекту тісно пов'язані з культурною та історичною ідентичністю жителів Амамі. Мова слугує не лише засобом комунікації, а й маркером унікального світогляду, сформованого в умовах острівної ізоляції

та складної історії.

Таким чином, практичне дослідження повністю підтверджує теоретичне положення про те, що діалект Амамі (і, ширше, рюкюські ідіоми) за всіма об'єктивними лінгвістичними критеріями є окремою мовою, а не діалектом японської.

4.5. Сучасний стан діалекту Амамі

Як і інші рюкюські мови, діалекти Амамі перебувають під серйозною загрозою зникнення [松本泰文 2012 с. 144]. Кількість носіїв діалекту стрімко скорочується. Більшість активних носіїв належать до старшого покоління (60 років і старше). Молодь та люди середнього віку переважно розмовляють стандартною японською. Рівень володіння діалектом знижується з кожним поколінням [狩俣繁久 2016 с.125- 127] За класифікацією ЮНЕСКО, мова Амамі визнана такою, що «безумовно перебуває під загрозою», оскільки діти більше не вивчають її як рідну. Сфери використання обмежуються побутом, фольклором та культурними заходами. Спостерігається зростання інтересу до збереження культури та мови Амамі. Проводяться заходи з популяризації шіма-ута, створюються словники, робляться спроби запровадити вивчення діалекту в школах, однак ці зусилля поки що не можуть кардинально змінити ситуацію [松本泰文 2012 с. 148].

В рамках заходів, пов'язаних з успадкуванням місцевого діалекту, офіс села Ямато наразі публікує збірку прислів'їв на цьому діалекті та розповсюджує їх у кожній родині, а також у кожному селі проводяться заходи з успадкування традиційного серпневого танцю.

4.6. Використання діалектної лексики в сучасній японській мові

Елементи діалектів проникають до стандартної японської мови, особливо в певних сферах: Автори використовують діалекти для створення місцевого колориту. Також діалекти, особливо кансайський, часто використовуються для створення реалістичності або комічного ефекту у медіа. Рюкюські мови, включаючи Амамі, з'являються у фільмах, дія яких відбувається на відповідних островах. Музика шіма-ута завдяки таким виконавцям, як Атарі Косуке, набула певної популярності в Японії [Heinrich 2015 с.105-108]. У неформальному онлайн-спілкуванні люди можуть використовувати елементи своїх рідних діалектів для вираження регіональної ідентичності.

Загалом, хоча діалекти значною мірою витіснені стандартною мовою, вони не зникли повністю з комунікативного простору Японії та слугують інструментом для вираження регіональної ідентичності.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє виокремити лексико-граматичні особливості діалекту Амамі на основі традиційних пісень шіма-ута, а також сформулювати низку ключових висновків щодо проблеми розмежування мови та діалекту на прикладі рюкюських мов.

Перш за все, проблема розмежування мови та діалекту є передусім соціо-політичною, а не суто лінгвістичною. З теоретичної частини стає зрозуміло, що об'єктивні лінгвістичні критерії, такі як взаємна зрозумілість чи структурна віддаленість, є недостатніми та суперечливими. Вирішальну роль у визначенні статусу мовного різновиду відіграють соціолінгвістичні фактори: політична воля, наявність стандартизованої форми та функціональна повноцінність. Також, стає відомо, що рюкюські ідіоми є окремими мовами, а не діалектами японської. З лінгвістичної точки зору, низька взаємна зрозумілість зі стандартною японською та між собою, а також значні структурні відмінності на всіх мовних рівнях, дозволяють класифікувати їх як самостійні мови, що утворюють окрему гілку японо-рюкюської мовної сім'ї. Їхній діалектний статус у Японії є наслідком історичної політики асиміляції та ідеологічного тиску. У свою чергу діалекти Амамі демонструють унікальні риси, що відрізняють їх як від стандартної японської, так і від інших рюкюських мов. Їхній розвиток був зумовлений тривалою ізоляцією, а також послідовним впливом Рюкюського королівства. Це призвело до формування складної фонетичної системи (напр., 7 голосних, гортанна змичка), відмінних граматичних парадигм та збереження значного пласту архаїчної лексики. У свою чергу культурні явища, зокрема традиційні пісні шіма-ута, є важливим джерелом для вивчення живого діалектного мовлення. Аналіз текстів пісень дозволяє зафіксувати автентичні фонетичні, граматичні та лексичні риси діалектів Амамі в їхньому природному функціонуванні, що є особливо цінним в

умовах занепаду розмовних практик. Варто зазначити, що усі рюкюські мови, включно з Амамі, перебувають під серйозною загрозою зникнення. Домінування стандартної японської мови в освіті, медіа та офіційному спілкуванні призвело до розриву між поколіннями у передачі мови. Попри локальні ініціативи зі збереження, перспективи виживання цих мов залишаються невтішними без системної державної підтримки.

Таким чином, дослідження підтверджує, що ситуація з рюкюськими мовами та діалектами Амамі є яскравим прикладом того, як соціополітичні чинники можуть визначати статус та долю мови, ігноруючи її лінгвістичну самобутність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тищенко К. М. Основи мовознавства: системний підручник. Київ : Знання, 2007. 304 с.
2. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Київ : Рад. шк., 1955. 314 с.
3. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 246 с.
4. Gooskens C. Dialect Intelligibility // *The Handbook of Dialectology* / eds. C. Boberg, J. Nerbonne, D. Watt. Malden, MA : Wiley-Blackwell, 2017. P. 205–218.
5. Wardhaugh R., Fuller J. M. *An Introduction to Sociolinguistics*. 7th ed. Malden, MA : Wiley Blackwell, 2015. 422 p.
6. Chambers J. K., Trudgill P. *Dialectology*. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 201 p.
7. Crystal D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 6th ed. Malden, MA : Blackwell Publishing, 2008. 529 p.
8. Fromkin V., Rodman R., Hyams N. *An Introduction to Language*. 10th ed. Boston, MA : Cengage Learning, 2014. 604 p.
9. Trudgill P. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. 4th ed. London : Penguin Books, 2000. 222 p.
10. Huang Shuanfan. Language, identity and conflict: A Taiwanese study // *International Journal of the Sociology of Language*. — 2000. — № 143. — P. 139–150.
11. Salzmann Z., Stanlaw J., Adachi N. *Language, Culture, and Society: An Introduction to Linguistic Anthropology*. 5th ed. Boulder, CO : Westview Press, 2012. 452 p.

12. Heinrich P. Language Planning and Language Ideology in the Ryukyu Islands // *Language Policy*. — 2004. — Vol. 3, No. 2. — P. 153–179.
13. Elmer P. On the Origins of the Japanese Language // *UCLA Working Papers in Phonetics*. — 2019. — Vol. 19. — P. 215–238.
14. Miyake M. H. *Old Japanese: A Phonetic Reconstruction*. London : RoutledgeCurzon, 2003. 290 p.
15. Frellesvig B. *A History of the Japanese Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 436 p.
16. Gottlieb N. *Language policy in Japan: The challenge of change*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 222 p.
17. Abe S. The classification and division of Japanese dialects // *Handbook of Japanese Dialects*. 2025. C. 22–26.
18. Pellard T.. The linguistic archeology of the Ryukyu Islands. Heinrich, Patrick; Miyara, Shinsho; Shimoji, Michinori. *Handbook of the Ryukyuan languages: History, structure, and use*, De Gruyter Mouton, 2015, pp.13–37.
19. Shimoji M. Ryukyuan languages: An introduction // *An Introduction to Ryukyuan Languages* / ed. by M. Shimoji, T. Pellard. Tokyo : Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa, Tokyo University of Foreign Studies, 2010. P. 1–13.
20. Heinrich P. *The Making of Monolingual Japan: Language Ideology and Japanese Modernity*. Bristol : Multilingual Matters, 2012. 248 p.
21. Turnbull S. *The Samurai Capture a King: Okinawa 1609*. Oxford : Osprey Publishing, 2009. 64 p.

22. Bairon F., Brenzinger M., Heinrich P. The Ryukyus and the New, But Endangered, Languages of Japan // The Asia-Pacific Journal: Japan Focus. 2009. Vol. 7, Issue 19, No. 3. URL:<https://apjjf.org/patrick-heinrich/3138/article>
23. Gooskens, C., & van Heuven, V. . Mutual Intelligibility. In M. Zampieri & P. Nakov (Eds.), *Similar Languages, Varieties, and Dialects: A Computational Perspective*, 2021. pp. 51–95.
24. Anderson, M. *Language Shift in the Ryukyu Islands* // Routledge Handbook of Japanese Sociolinguistics. — 2019. — P. 370–388.
25. Heinrich P. Language or dialect? The place of the Ryukyuan varieties in the Japonic language family // *40 Years since Reversion: Negotiating the Okinawan Difference in Japan Today*. — Institut für Ostasienwissenschaften, 2015. — C. 102–119.
26. 大橋純. 東北方言音声の研究 : 博士論文 (文学博士) // 東北大学大学院文学研究科日本語学専攻, 1999年3月25日. — C. 409–419.
27. 加藤 和夫. 奄美沖永良部島方言における親族語彙 // 和洋女子大学紀要. 文系編. 市川 : 和洋女子大学, 1988. C. 19-37
28. 岡村 隆博. 奄美方言: カナ文字での書き方八つの島の五つの言葉七つの呼名. 南方新社, 2007. 285 c.
29. 重野 裕美. 北琉球奄美大島大和村今里方言の敬語法 // 広島経済大学研究論集. 2017. 第40巻, 第3号. C.155-167

30. 安部清哉. 方言区画論と方言境界線と方言圏の比較研究 // 日本語科学. 2014. No.35. C. 21-55.
31. 狩俣繁久. 北琉球方言における同化と異化 // 琉球大学学術リポジトリ / 琉球大学国際沖縄研究所. 2016 C. 123-143
32. 重野 裕美. 北琉球奄美大島浦方言の動詞形態論 // 琉球の方言. 2015. No. 39. C. 33-47.
33. ローレンス・ウエイン. 湯湾方言の音調型の所属語彙資料 // 琉球の方言. 2018. 第42巻. C. 121-135.
34. 波照間永吉. 「しまくとぅば」沖縄県しまくとぅば普及センター, 2019 c.109.
35. 松本泰丈・田畑千秋「奄美語の現況から」『言語研究』第142巻、143-154頁、別府大学・大分大学。2012. C. 143-154
36. 田畑千秋「トカラ列島の言語事情一諏訪之瀬島に残る奄美方言一」『国文学 解釈と鑑賞』2002. C.125-134.
37. <https://shimauta.net/archives/2793>
38. <https://shimauta.net/archives/2912>
39. <https://shimauta.net/archives/2748>

ДОДАТКИ

Текст пісні Ікюннґа Кана

行きゆんにや加那吾きや事、忘れて。

行きゆんにや加那、打っ発ちや。

打っ発ちやが、行き苦しや。

ソラ、行き苦しや。

行きゆんにや加那、遠方の島まで。

行きゆんにや加那、汝きや事、思めばや。

行き苦しや。

ソラ、行き苦しや。

阿母と慈父、物憂や、考えんしょんな。

阿母と慈父、米取てい、豆取てい、召しよらしゆんど。

ソラ、召しよらしゆんど。

目ぬ覚めて、夜や夜ながと。

目ぬ覚めて、汝きや事、思めばや。

眠ぶららぬ。

ソラ、眠ぶららぬ。

鳴きゆん鳥小、夜明けぬ、ちぢなんて。

鳴きゆん鳥小、うりや、吾きや加那、思出泣き。

ソラ、思出泣き。

鳴きゆん鳥小、立神沖なんて。

鳴きゆん鳥小、吾きや加那、やくめが、生き魂。

ソラ、生き魂。

また拝も、来年ぬ今ごろ。

また拝も、節や、水車、巡りあお。

ソラ、巡りあお。

取ったん金ぐわ、店屋の番頭しゆて。

取ったん金ぐわ、屋仁川ぬ浮世に、打ち惚れて。

スラ、打ち惚れて。

待っちゆらば来、風呂屋ぬ角なんてい。

待ちゆらば来、風呂入り、なついけてい、出じていこよ。

ソーラ、出じていこよ。

忘りんしょんなよ、離りて暮らちむ。

忘りんしょなんよ、島唄、島口、島踊り。

スラ、忘りんしょんなよ。

遊びんしよろや、汝きや吾きや、寄合とて。

遊びんしよろや、三味線な出たか、島唄ぐわ。

スラ、出じゃしんしよれ。

遊びんしよろや、時々寄合とて。

遊びんしよろや、島唄あびたり、話しんちゃしんしよちやり。

スラ、遊びんしよろや。

懐かしゃや、三味線ぬ声ぐわぬ。

懐かしゃや、汝きや島、吾きや島、思出しゆんど。

スラ、懐かしゃや。

懐かしゃや、稀々、拝みば。

懐かしゃや、唄しゆうてい、踊とうてい、遊びんしよろ。

スラ、遊びんしよろ。

懐かしゃや、道弾き三味線ぬ。

懐かしゃや、妻、居らん青年達ぬ三味線だろ。

すら、三味線だろ。

遊びばよ、汝きや吾きや、寄合とてい。

遊びばよ、遊ばぬ友人達や、嫉妬しゆり。

すら、嫉妬しゆり。

阿母と慈父、長生きしんしよれ。

阿母と慈父、成長てい、働らち、召しよらしゆんど。

ソラ、召しよらしゆんど。

Текст пісні Асабана Буші (朝花節 / Asabana Bushi)

ハレーイ 一寸出てい 憚りながらい

ハレーイ ごめんうちくら ハレーイ 此ぬ 家ぬ 御父主様

ハレーイ 参ちゃん 人どう 真実やらない

ハレーイ 石原さくくみ 来ち ハレーイ 参ちゃん人ど 真実やらんない

ハレーイ なきゃとうや まれまれど

ハレーイ たげにまれまれ じゃんが ハレーイ ゆさり ゆや あしびんしよろや

ハレーイ まれまれ 汝きゃばあうがでい

ハレーイ 神ぬ引きゃ合わせに

ハレー まれ 汝きゃばあうがでい

三味線ぐわぬ 声聞きば

我きゃが、浅しよなむんな

しょうやねんど ましょうやねんど

ハレーイ 参ちゃん人ど 真実あらない

ハレーイ 石原踏み切ち

ハレーイ 参ちゃん人ど 真実あらんない

ハレーイ 拝まん人ど 拝でい知りゆうり

ハレーイ 命ながむとう居りば

ハレーイ 拝まん人ど 拝でい知りゆうり

ハレーイ まれまれ 汝きやばあうがでい

ハレーイ 今汝きや 拝むいば

ハレーイ にや何時頃 拝むかい

唄 出じゃさんな やり出じゃさんな

唄や しどう 成りよりゆんが

唄 出じゃさんな やり出じゃさんな

遊びしろう 寄りよたん 同志んきや

唄とう 三味線くわし

遊びしろう 寄りよたん 同志んきや

汝一人一人 物言わじい

あつたらか 三味線ぐわ

汝一人一人 物言わじい

付ききららんていむ 付きてい給れ

吾ぬが やしゃ声

付ききららんていむ 付きてい給れ

汝きや唄くうば

拝だんなりば

七節きりくみたる

はんしょかぬなり 美声

稀稀汝きやば拝でい 汝きやば一目拝だと 目まざりしやんど吾な

汝きやとや稀稀ど 互に稀稀じゃんが 夜さり遊びんしよるや

夕飯食でいよ 髪結てい 家前ば出でい 月や三時下がたんど 思いむしやんど

待ちむしやんど

あがてんげぬ島なん 吾きや親ば置ちゆてい 夜下がりなりば 吾きや親見り欲しや

んど

面影ぐわぬ立たばやちよ 高き山登とてい ハンカチ招んち 立っちゆりよ加那

朝花 はやり節

唄ぬ始まり じゃんが

朝花 はやり節

まれ やらんな 今日やらんな

汝きやとう此処寄らゆっさ

まれやらんな今日やらんな

十七 八 二十ぬ頃

遊でい面白さや

十七 八 二十ぬ頃

他島縁 結ぶなよ加那

他島縁 むすぶいば

落さん 涙落すんど加那

他島縁 ち 思なしきらんど

あいがでい愛しゃる 人や

他島縁 ち 思なしきらんど

月ぬ 夜浜出じ見りば

片手し砂むた どうてい

片手し 涙拭がでい

稀稀 汝きや 拝でい

汝きやば一目拝だとう

目ま ぎり しゃんど 吾な

喜界朝花

夕飯食でいよー 髪結ーてい 家前ば 出でてい

月や 三時下がたんどー思いむ しゃんどー 待ちーむしゃんど

ハレーイ 一寸出てい 憚りながらい

ハレーイ ごめんくださりませ ハレーイ 此ぬ 家ぬ 御父主様

ハレーイ 昼夢がれい 見りゆたんど吾んや

ハレーイ あんまり想ついむたとう

ハレーイ 昼夢がれい 見りゆたんど吾んや

ハレーイ 果報な事あたり 給れ

ハレーイ 汝きやが先々

ハレーイ 果報な事あたり 給れ

Текст пісні Курудандо(黒だんど /Kurudando)

ハレーイ なれよ なすびよーい

ヨーハレーイ 花ぬ咲ちゆん数 一枝 残さず スラヨイヨイ

胸に 染めろよ ヨーハレーイ 親ぬゆしごと 一言 残さず スラヨイヨイ

花ぬ 咲ちゆりよーい ヨーハレーイ 三京山

咲くなんや 千年から 咲ちみらん スラヨイヨイ

なおそ なおそよーい ヨーハレーイ 明けてぬ

二、三月 吾きややぬ 庭かち スラヨイヨイ

阿鉄 小名瀬よーい ヨーハレーイ

くるだんど 一番な スラヨイヨイ

東や 嘉鉄よーい ヨーハレーイ

手舞ぬ 一番や スラヨイヨイ

照りぎゆらさ 14日御月と15日御月ぬ

うりゆんまぎゆらさ 島や節子ぬ富姉 目眉や

暮らさんよりも 憎さる役目と 天井張り 美家な 暮らさんよりも

暮らし勝さり 愛しゃる役目と つい立てくぶ屋に 暮らし勝さり

花ぬ美さ よーい名瀬ぬ 立神 打ちゆる波ぬ

長さ 美さ東や 加計呂麻 諸鈍 島ぐわぬ
夢いば 見ちやんど 夜や ゆながと 汝きやば 拝みゆんち
汝きやば 拝でい 神様ぬ 引きや合わせに
ハレーイ 黒だんど ヨーハレーイ 雨乞い願たんと
ハレーイ いきやるまい ヨーハレーイ 島中ぬ人達ぬ
ハレーイ 花ぬ美らさ ヨーイ ハレーイ 名瀬ぬ立神 打ちゆる波に
ハレーイ 長さ美らさ ヨーイ ハレーイ 東や加計呂麻 諸屯ぬ浜ぐわぬ
椎や実るな 枝手久ぬ山なんにや 椎や実るな 骨散らち 阿室ぬ長松姉ぐわ
が 骨散らち
ハレーイ 世話ばしめてよ ヨーハレーイ 親ぬ 太でしゃる 情けば忘れて
世話ばしめてよ ヨーハレーイ 親ぬ 太でしゃる 情けば忘れて 世話ばしめて
ハレーイ 長生き しんしよれよ ヨーハレーイ 魂ば入りけて 親孝行しゅうしが
長生き しんしよれよ ヨーハレーイ 魂ば入りけて 親孝行しゅうしが 長生き
しんしよれ
ハレーイ 涙ぬ 落ていていヨーイ
ハレーイ 年取た 母親と父親が 寝顔くわ拝だとう
ハレーイ 大事に しんしよれ
ハレーイ 汝きや吾きや育ちやる 母親と父親とうば
あっからいもりゆん だんがささしゆん人ぬ

白足袋くみくみ

吾きやや待ちゆる 新茶屋ぢ新茶買うて

菓子屋ぢ菓子買うて

走れよ 舟 白帆や 巻きや巻きや

戻しなりゆんめ 黒潮や 乗り出し

羽ぬ 窄で 離れ離れぬ 鳥ぐわや

しゃん美声や ちよ今いぢて

肩ぬ 窄で 親居らぬ 兄弟居らぬ 吾一人 生りや

黒だんど 雨乞い願たつと 黒だんど 雨乞い願たつと 黒だんど

喜びじゃよ 島々ぬ人きやや 喜びじゃよ 島々ぬ人きやや 喜びじゃ